

MIHAEL SOBOLEVSKI

SINDIKALNI POKRET U KOTARU SENJ U MEĐURATNOM RAZDOBLJU

Iako su pojedini autori u svojim radovima isticali i neke činjenice iz sindikalnog pokreta u gradu i u kotaru Senj u međuratnom razdoblju,¹ ipak treba konstatirati da do sada ne postoji ni jedan rad koji bi nastojao sažeti i uopćiti u cjelini sindikalni pokret na promatranom području. Ta činjenica ne predstavlja nikakvo iznenađenje jer za to postoje uvjerljiva obrazloženja i brojne zapreke, a prije svega one koje se odnose na stupanj sačuvanosti izvorne građe. Ne samo što je izvorna građa o sindikalnom pokretu za područje grada i kotara Senj doista izuzetno manjkava već je i razasuta u mnogim fondovima i u različitim novinama, pa i sam pokušaj da se istraži i objedini ova problematika iziskuje veliki utrošak vremena i znatna materijalna sredstva. No, unatoč svim ovim objektivnim poteškoćama, na temelju činjenica o sindikalnom pokretu koje su iznijeli drugi autori, kao i na podlozi vlastitih istraživanja, ipak je moguće dati jedan cjelovitiji pogled i pregled sindikalnog pokreta u kotaru Senj od 1919—1941. Dakako, nije moguće uvijek precizno naznačiti vrijeme osnivanja i opstojanja pojedinih sindikalnih podružnica, broj članova, sastav uprave podružnice, rezultate u radu i sl., ali i ono što je moguće izraziti nesumljivo pokazuje dosta intenzivan sindikalni pokret. To sve skupa upozoruje i na potrebu preocjenjivanja ovog pokreta u sklopu cjelokupnog radničkog pokreta u Senju i u senjskom kotaru i u tom procesu treba mu dati ono značenje koje uistinu i ima. Međutim, i nakon ovog pokušaja cjelovitijeg prikaza sindikalnog pokreta na navedenom prostoru, ostat će i dalje potreba istraživanja ove problematike, što će bez sumnje pridonijeti ne samo faktografskom upotpunjavanju naših spoznaja o ovom sindikalnom pokretu već istodobno upozorivati i na mnoštvo oblika njegova ispoljavanja.

Budući da su u zadovoljavajućem obliku istražena privredna kretanja u gradu i u kotaru Senj,² ovdje bih upozorio samo na neke brojčane pokazatelje stupnja zaposlenosti, kako bismo sagledali osnovne preduvjete i mo-

¹ Vidi o tome sljedeće radove: Ivan Jelić, *Senj u razdoblju između dva svjetska rata*, *Senjski zbornik*, Senj 1965, god. I, str. 129—130; Mira Kolar Dimitrijević, *Tvornica duhana u Senju i njeno radništvo od godine 1918. do 1941*, *Senjski zbornik*, Senj 1979, god. VII, str. 39—58. i Ante Glavičić, *Radničko-seljački nemiri na području kotara Senj između dva svjetska rata*, *Senjski zbornik*, Senj 1980, god. VIII, str. 57—70. U radovima Josipa Cazića također se spominje sindikalni pokret na području Senja, te se to navodi u zasebnim bilješkama.

Sl. 125 — Slikovito planinsko mjesto Krasno, snimljeno s brda Lisac, 1908.

gućnosti sindikalnog organiziranja radnika. Realno, s obzirom na strukturu radništva, te mogućnosti bile su dosta ograničene. Kontinuirano je radila u Senju u međuratnom razdoblju samo tvornica duhana, koja je uglavnom zapošljavala od 300 do 500 radnika. U njoj je mahom radila ženska radna snaga iz Senja i okolnih mjesta. Što se tiče radnica iz Senja, one su bile potpuno proleterizirane i jedino im je to bio izvor prihoda, za razliku od radnika iz obližnjih sela i zaselaka koje su određen prihod stvarale od poljo-privrede (ona se zasnivala na malim parcelama dosta neplodnog zemljišta) i stočarstva, te su lakše i podnosile niske nadnice.

Druga privredna grana, koja je zapošljavala znatan broj radnika, bilo je šumarstvo (sječa i kirijašenje drva) s pilanskom industrijom koja je isključivo proizvodila poluproizvode (građa, daske), ali često izvozili su se i trupci. Rad na ovim poslovima imao je uglavnom sezonski karakter, pa je radništvo koje je tu bilo zaposleno samo povremeno radilo. U razdoblju od 1919—1941. radile su pilane (na paru ili benzinski motor) u Senju, Jurjevu, Žrnovnici, Jablancu, Jablanačkom Alanu, Štirovači, Krasnom, Melnicama, Donjim Vodicama, Krivom putu i Alan Vodicama, ali samo u pojedinim godinama. Uz

² Vidi bilješku 1 i zatim ove radove: Radojica F. Barbačić, *Brodarstvo u Senju i Podgorju kroz prošlost*, *Senjski zbornik*, Senj 1970, god. IV, str. 5—26; Miroslava Despot, *Tvornica duhana u Senju*, *Senjski zbornik*, Senj 1975, god. VI, str. 407—420, i Vladimir Severinski, *Senjske šume i njihova eksploatacija*, *Senjski zbornik*, Senj 1965, god. I, str. 234—236.

neke od ovih pilana radili su i mali mlinovi koji su služili za zadovoljenje potreba okolnih stanovnika. Broj zaposlenih na šumskim radovima, u kirijašnju drva ili radu na pilanama varirao je i iznosio je od nekoliko do npr. 200 radnika zaposlenih kod tvrtke Antona Rogića (pilane i stovarišta u Krasnom i Jurjevu) u godini 1938.

Na ove pilanske pogone bile su dijelom naslonjene i trgovine drvom, a pojedini trgovci imali su svoja skladišta u Senju, Jurjevu i Jablancu. U navedenim mjestima postojale su i luke za utovar pilanskih proizvoda i trupaca na brodove, pa je na toj djelatnosti, kao i uopće na lučkom prometu, nalazilo zaposlenje i do stotine radnika. Doduše, nije to bio stalan posao, već od broda do broda, ali je on ipak osiguravao egzistenciju većem broju radnika. Nadalje, od obrta, koji — uzgred rečeno — nije bio razvijen, nalazilo je zaposlenje od 150 do 200 obrtnika i pomoćnih radnika, a u prosjeku stotinjak činovnika nalazilo je zaposlenje u javnim službama. Pa i onda kada je za takve uvjete postojala maksimalna zaposlenost, privreda grada i kotara Senj u međuratnom razdoblju mogla je zaposliti najviše do 5% od ukupnog broja stanovnika (prema popisu od 31. III 1931. grad i kotar Senj imali su ukupno 13.503 stanovnika). Zbog toga je privredno nerazvijeno senjsko područje bilo stalno izvorište nezaposlenosti, a slobodna radna snaga morala je tražiti posao širom zemlje, ali vrlo često i u inozemstvu.

U nastojanju da ipak upozorimo na bitan izvor prihoda stanovništva grada i kotara Senj, poslužiti ćemo se popisom stanovništva od 31. III 1931, jer se tada takav popis obavio. S tim u vezi treba istaknuti da se u kategoriju stanovništva po zanimanju uključivao element zanimanja, ali i uzdržavani članovi obitelji. No, bez obzira na tu činjenicu, nas u ovom trenutku ovaj

Sl. 126 — Radnice tvornice duhana u Senju, prije odlaska u mirovinu 1936.

podatak zadovoljava, jer želimo upozoriti na ovisnost stanovništva o pojedinih granama privređivanja. Međutim, ovdje bih ipak učinio razdjelbu grada od kotara Senj, kako bi stvarnost pokazateljica bila još dojmljivija. Samo bi još trebalo pripomenuti da je kotar Senj u međuratnom razdoblju obuhvaćao tri općine, i to Jablanac, Krivi put i Sv. Juraj (Jurjevo), a grad Senj imao je zasebni status. Dakle, u kotaru Senj prema već istaknutom popisu stanovnika živjelo je 1931. godine ukupno 10.431 stanovnik, a od toga broja živjelo je: od poljoprivrede, šumarstva i ribarstva 8862, industrije i obrta 601, trgovine 142, prometa 443, javnih službi i slobodnih zvanja 222 i drugih zanimanja, ili bez ikakvog zanimanja 161 stanovnik. Što se tiče takve analize za grad Senj, ona izgleda ovako: od poljoprivrede, šumarstva i ribarstva živjelo je 69, industrije i obrta 1324, trgovine 294, kredita 32, prometa 220, javnih službi i slobodnih zanimanja 413 i drugih zanimanja ili bez zanimanja 720 stanovnika. Ukupno je tada u gradu Senju živjelo 3072 stanovnika.³

Broj radništva, te njihov težak socijalan položaj, jesu bitni preduvjeti i organiziranja sindikalnog pokreta i nastojanja da se na taj način poboljšaju radni i životni uvjeti radništva. Ali to nisu i jedini preduvjeti. Da bi se iskoristile te objektivne mogućnosti, bili su potrebni i subjektivni nosioci, kojih je na senjskom području u međuratnom razdoblju, što je bilo karakteristično i za mnoge druge sredine, trajno nedostajalo. Zatim, građanske stranke nastojale su da za programe svojih stranaka vežu i radništvo, pa je i to utjecalo na opseg, prije svega, klasnog sindikalnog pokreta. Nadalje, grad i kotar Senj spadali su u ona naša područja koja gotovo nisu ni imala nikakvog iskustva u sindikalnom organiziranju radništva, pa je sve to otežavalo njegovo uspostavljanje, a posebno u organiziranju radništva u klasne sindikalne organizacije.

U nastojanju da ovaj tekst bude razumljiviji, bit će mjestimice potrebno upozoriti i na šire procese u sindikalnom pokretu, a prije svega one koji su se zbivali u Hrvatskoj. Rješenjem Odjela za unutarnje poslove Zemaljske vlade u Zagrebu od 17. srpnja 1917. dopušteno je da socijalističke sindikalne organizacije u Zagrebu nastave rad (njihov rad je zabranjen 1914. ulaskom Austro-Ugarske u prvi svjetski rat), međutim, time ne započinje samo obnova sindikalnih organizacija u Zagrebu već se ona postupno širi i na unutrašnjost. Kao što su bila izražena suprotna shvaćanja o obnovi Socijaldemokratske stranke za Hrvatsku i Slavoniju, takva su postojala i o načinu i oblicima sindikalnog djelovanja. Grupa oko Vitomira Koraća u Akcionom odboru zalagala se za to da se sindikati obnove na centralističkoj osnovi, tj. djelovanjem samo Općeg radničkog saveza (ORS), i da se u njega uključe radnici svih struka. Izbjegavanje obnove pojedinih strukovnih saveza pristjecalo je otuda što su V. Korać i grupa njegovih istomišljenika držali da će time imati mogućnost jačeg utjecaja u sindikalnom pokretu, tj. ako se bude obnavljao samo ORS. Takvo je stajalište i provedeno na izvanrednoj skupštini ORS-a za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu 22. kolovoza 1917, kojom je prigodom izabrana savezna uprava i uglavnom završeno konstituiranje sindikalnog rukovodstva.⁴ Proces obnove sindikalnog pokreta u okvirima

³ Godišnjak Banske vlasti Banovine Hrvatske 1939 — 26. VIII — 1940, Zagreb 1940, str. 318—319.
⁴ Leopold Kobsa, *Socijaldemokratska stranka Hrvatske i Slavonije u razdoblju od obnove pokreta do Kongresa ujedinjenja s posebnim akcentom na procese u zagrebačkoj organizaciji*, zbornik: *Revolucionarni radnički pokret u Zagrebu između dva rata*, Zagreb 1968, str. 143.

Sl. 127 — Juraj Škr-
gatić — partijski i
sindikalni aktivist iz
Jurjeva, oko 1920.

ORS-a dosta je brzo tekao, tako da je u siječnju ORS imao u Hrvatskoj i Slavoniji oko 28.000 članova.⁵ Međutim, što se tiče senjskog područja, tu se nije radilo ni o kakvom procesu obnove sindikalnog pokreta, jer ga do tada nije ni bilo, već o pokušajima da se on organizira u okvirima ORS-a. To je ujedno i vrijeme kada revolucionarna boljševička ljevica, nezadovoljna s radom ORS-a i u njemu jakog utjecaja desničara, u siječnju 1919. formira Kartel strukovnih saveza, što je dovelo do potrebne idejne polarizacije i cijepanja unutar sindikalnog pokreta, te do jačanja revolucionarnog krila unu-

⁵ Vitimir Korać, *Povjest radničkog pokreta u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1929, knj. I, str. 257.

tar socijaldemokratskog političkog i sindikalnog pokreta. Dakako da su snaženja u tom pogledu i u vezi s ovim pitanjima u onim sredinama bez ikakvog sindikalnog iskustva, kao što je to bilo senjsko područje, bila doista teška. No, usprkos tome postupno su se polagali temelji sindikalnom pokretu. Posve je sigurno da je u ožujku 1919. u Senju djelovala podružnica ORS-a i da ju je predvodio Grga Gržin,⁶ ali se čini da ona nije mogla zadobiti bilo kakav utjecaj u senjskoj sredini, pa se uskoro ta inicijativa i ugasila. S druge strane postojao je i pokušaj Bože Knifić, radnice tvornice duhana u Senju, da se u toj sredini osnuje podružnica ORS-a, ali je i taj pokušaj ostao bez rezultata. Naime, Boža Knifić, suprotstavljajući se pokušajima kršćanskih socijalista iz Zagreba da se u tvornici duhana uključe radnice u ovaj pokret, napisala je 15. travnja 1919. pismo Općem radničkom savezu u Zagrebu (a tamo to pismo nije nikada stiglo jer ga je zaplijenila vojna cenzura u Ogulinu) u kojem je istakla da je protiv organizacije kršćanskih socijalista i da je bila za to da se radnice tvornice duhana uključe u ORS. Zato je zahtijevala pravila ORS-a da se pročitaju među radnicama i da se do svibnja 1919. osnuje podružnicu ORS-a.⁷ Budući da pismo Bože Knifić i nije pristiglo na upravu ORS-a u Zagrebu, nije bilo niti odgovarajuće pomoći, pa se nije osnovala ni podružnica ORS-a među radnicama u tvornici duhana. Na određeni način posvjedočuje ovu konstataciju i dopis Predstojništva kr. kotarske oblasti u Senju od 14. lipnja 1919. upućen Ivanu Petranoviću, velikom županu Ličko-krbavske županije u Gospiću. Ovdje se tvrdi da radništvo u Senju uopće nije organizirano, već samo da je pokušavala Boža Knifić među tvorničkim radnicama pokrenuti akciju oko njihova organiziranja u socijalističku organizaciju, ali da u tome nije uspjela, jer da su senjske radnice »donekle pod uplivom senjskih svećenika, koji nastoje, da tvorničko radništvo u Senju ne zaplovi socijalističkim vodama«.⁸

O tarifnom ili štrajkaškom pokretu tijekom godine sačuvan je samo jedan podatak, da su se generalnom štrajku bankovnih činovnika održanom u ožujku 1919. u Hrvatskom primorju pridružili i senjski bankovni činovnici, ostvarivši znatne olakšice u dužini radnog vremena, i povećali svoja primanja.⁹

S obzirom na stanje u senjskom sindikalnom pokretu u proljeće 1919, teško je pretpostaviti da je na Kongresu sindikalnog ujedinjenja u Beogradu delegatkinja i senjska radnica tvornice duhana Boža Knifić. Činjenica o tome navodi se u knjizi **Žene Hrvatske u radničkom pokretu**,¹⁰ ali se ne navodi izvor na čemu se temelji ova konstatacija. Zbog toga pred povjesničarima i dalje treba postojati potreba utvrđivanja vjerodostojnosti navedenog čina.

Mogućnost da putem podružnice ORS-a, iako je ona spadala među reformističke sindikate, postignu s poslodavcima u Senju dogovor o visini nadnica i da to, kao i neke svoje druge zahtjeve, osnaže kolektivnim ugovorom, bila je od odlučujućeg značenja i za osnivanje podružnice ORS-a u Senju u ožujku 1920. Tada se u organizaciju ORS-a upisalo 100 radnika,¹¹ a uskoro

⁶ Vidi: *Adresar podružnica, Radnički glasnik*, glasilo ORS-a za Hrvatsku i Slavoniju, br. 2, ožujak 1919, str. 12.

⁷ Arhiv Hrvatske (i dalje AH), Zagreb, fond: PRZV 6—14 3717/1919.

⁸ Isto.

⁹ Josip Cazi, *Od obnove pokreta do kongresa ujedinjenja (1917—1919)*, Zagreb 1956, str. 185—189.

¹⁰ Zagreb 1967, knj. III, str. 64.

¹¹ Izvještaj velikog župana Ličko-krbavske županije od 29. III 1920. upućen Predsjedničkom uredu kr. hrvatsko-slavonske zemaljske vlade u Zagrebu, AH, Zagreb, fond: PRZV 6—14 1351—5767/1920.

je ona narasla na 147 članova, a od toga broja bilo je učlanjeno i deset radnica iz tvornice duhana. Povodeći se za dijelom senjskih radnika, i radnici zaposleni na stovarištu kod trgovaca Šime Vidmara u Jurjevu (tada Sv. Juraj) također su pristupili u senjsku podružnicu ORS-a. U nju se ukupno organiziralo 80 radnika. Postojale su tada namjere da se u senjsku podružnicu ORS-a uključe i šumski radnici i kirijaši iz Krasna,¹² ali ne postoje svjedočanstva da su to stvarno i učinili. Također se može pretpostaviti da je samo kratko vrijeme djelovala navedena podružnica ORS-a u Senju, jer se uskoro više ne spominje ni u izvještajima vlasti, a ni u radničkom tisku.

Vidjeli smo da je samo desetak radnica tvornice duhana potražilo članstvo u ORS-u, jer su radnice ove tvornice radile na tome da osnuju svoju vlastitu sindikalnu podružnicu, i to u Savezu monopolskih radnika Jugoslavije. Ovaj Savez pripadao je Centralnom radničkom sindikalnom vijeću Jugoslavije, dakle klasnom sindikalnom pokretu i onome koji je bio pod izravnim utjecajem KPJ. Da li je organiziranje radnica tvornice duhana potpomogla i Mjesna organizacija KPJ u Senju, možemo samo pretpostavljati, ali je bitno da je polovicom lipnja 1920. osnovana podružnica Saveza monopolskih radnika Jugoslavije u senjskoj tvornici duhana, a u upravu podružnice izabrane su Draga Milek (sekretar), Hermina Lončarić (blagajnica), Marija Buneta, Tereza Blašković i Jelka Rupčić.¹³ Obznanom ugasio se rad i ove sindikalne podružnice krajem 1920, tako da je praktički Senj sa senjskim područjem ostao bez ikakvog oblika sindikalnog pokreta. Iako ni do sada sindikalni pokret, bez obzira na svoje političko opredjeljenje, nije iskazivao bilo kakvu kontinuiranost rada, još u manjem obliku u Senju i kotaru Senj iskazivat će to do 1932. Za navedeno razdoblje postoje samo skromni podaci o organiziranju grafičkih radnika i radnica u tvornici duhana u Senju i obalskih radnika u Jurjevu. Tako je vidljivo prema izvještaju Podružnice Saveza grafičkih radnika u Zagrebu (neutralni sindikat) za godinu 1923. da su i grafički radnici iz Senja (ukupno njih 4) bili organizirani u ovu zagrebačku podružnicu,¹⁴ a 1927. imali su i svoje sindikalno povjereništvo.¹⁵ Nastojanja da se organiziraju obalski radnici u Jurjevu poteklo je prije svega od sušačke podružnice ORS-a, ali i od Uprave ORSJ iz Zagreba. Sama podružnica ORS-a u Jurjevu organizirana je 1. veljače 1926, a za njenog predsjednika izabran je Nikola Valković.¹⁶ No, općinske vlasti u Jurjevu pravile su radu ove podružnice brojne smetnje i nisu priznale pravila podružnice, tako da je i sam tajnik ORSJ iz Zagreba Beker morao intervenirati kod Radničke komore u Zagrebu.¹⁷ U tijeku 1926. u podružnicu je bilo učlanjeno 54 radnika,¹⁸ ali se u tijeku 1927. njen rad postupno ugasio.

Zahvaljujući istraživanjima povjesničarke dr Mire Kolar Dimitrijević o položaju i sindikalnom pokretu radnica senjske tvornice duhana, moguće je uočiti da se u Savez monopolskih radnika Jugoslavije počinju organizi-

12 Izvještaj Predstojništva kr. redarstvenog povjereništva za grad Senj od 11. IV 1920. upućen velikom županu Ličko-krbavske županije u Gospiću: AH, fond: PRZV 6—14 7222/1920.

13 Mira Kolar Dimitrijević, *Tvornica duhana u Senju i njeno radništvo od godine 1918. do 1941.* n. dj., str. 42.

14 *Grafički radnik*, Zagreb, br. 5, 2. II 1924, str. 3—5.

15 Izvještaj Saveza grafičkih radnika Jugoslavije od 12. IV 1927. upućen Radničkoj komori za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu, Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (i dalje AIHRPH), Zagreb, fond: Radnička komora, k. 44.

16 *Radnički glasnik*, Zagreb, br. 2, 15. II 1926, str. 8.

17 AIHRPH, fond: Radnička komora, k. 28.

18 Izvješće o radu Oblasnog odbora URSSJ za oblast Hrvatske i Slavonije od III—XI 1926, AIHRPH, fond: URSSJ, k. 1.

rati radnice već 1928. godine, i da je u tom pogledu kao i kroz cjelokupni kasniji rad ove podružnice (pripadala je URSSJ) izrazitu ulogu imao bravar Ivan Antić. Iste godine u tvornici su birani i radnički povjerenici (tada je radila 341 radnica i 25 radnika) i bila je istaknuta lista URSSJ.¹⁹ Iako nije potrebno da se, govoreći o sindikalnom organiziranju senjskih radnica tvornice duhana, iznosi i djelatnost podružnice i radničkih povjerenika u pravcu poboljšavanja radnih i životnih uvjeta zaposlenih, budući da je o toj problematici dosada opširno pisano,²⁰ trebalo bi samo još istaknuti da je podružnica Saveza monopolskih radnika Jugoslavije vrlo bogatu aktivnost zasnovala od godine 1932. i održavala je sve do kraja 1940, dok općenito zabranom URSSJ nije zabranjen i rad navedenoj sindikalnoj podružnici u senjskoj tvornici duhana. Rad senjske podružnice Saveza monopolskih radnika Jugoslavije, a posebno Ivana Antića, bio je u širim razmjerima izuzetno cijenjen, tako da je on često delegat na konferencijama URSSJ ili biran u rukovodstvo.²¹

Posve je pouzdano da je uspješno sindikalno organiziranje senjskih radnica tvornice duhana utjecalo i na radnike u drugim strukama da se sindikalno organiziraju i pomoću organizacije lakše suprotstave bezdušnom izrabljivanju poslodavaca. Dakako, to organiziranje potječe iz dva osnovna pravca: iz uprava onih sindikalnih saveza koji su pod utjecajem URSSJ i iz redova Hrvatskog radničkog saveza (HRS). Posebno je agresivan HRS i na ovom području od 1937, služeći se propagandom da je URSSJ komunistički sindikat i da mu je osnovni cilj rušenje postojećeg društva. Ovakva propaganda kod nedovoljno osvještenih radnika imala je i odgovarajuću podršku, pa se to odrazilo i na sindikalno organiziranje radnika. No položaj radništva bio je toliko težak i nesiguran, da je radništvo vrlo često ulazilo u sindikalne organizacije i ne razmišljajući o njihovoj političkoj orijentaciji, vjerujući da će pomoću nje poboljšati svoj socijalni položaj. Međutim, ako ti naponi nisu dali očekivani rezultat, radništvo je ubrzo i napuštalo takve sindikalne organizacije.

Što se tiče drugih struka, ponajprije se organiziralo pilansko radništvo u Jablancu. Vrlo agilna uprava Saveza drvodjelskih radnika Jugoslavije u Zagrebu, u kojoj je djelovalo više istaknutih članova KPJ, među deset novoosnovanih podružnica SDRJ, osnovalo je 1935. i takvu podružnicu u Jablancu. Ova podružnica SDRJ djelovala je još 1937, ali za kasnije godine ne postoje o tome pokazatelji.²²

Osobito je bila izražena nezaštićenost i nesigurnost senjskih lučkih i obalskih radnika koji nisu imali stalnog zaposlenja, pa time ni stalne zarade, a kamoli socijalno osiguranje i odgovarajuću tehničku zaštitu na poslu. Iako se u sjećanju Stjepana Bačića navodi podatak da su se »lučko-transportni« radnici u Senju organizirali u URSSJ još 1934,²³ mora se ispravno konstatirati da je to bilo tek dvije godine kasnije. Naime, konstituirajuća skupština, na kojoj je bila izabrana uprava podružnice Saveza lučkih i obal-

19 Mira Kolar Dimitrijević, *Tvornica duhana u Senju i njeno radništvo od godine 1918. do 1941.* n. dj., str. 45.

20 Isto.

21 Josip Cazi, *S puta reformizma na put klasne borbe*, Zagreb 1977, str. 150, 210; *Razvoj sindikata u sklopu Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije*, Zagreb 1980, knj. III, str. 378

22 Josip Cazi, *Razvoj sindikata u sklopu Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije*, n. dj., str. 139. i 146.

23 Muzej narodne revolucije u Rijeci, fond: Sjećanja, inv. broj F1/10.

skih radnika, održana je 22. listopada 1936. i njoj je prisustvovalo oko 100 lučkih i obalskih radnika. Skupštini je u ime Centralne uprave Saveza lučkih i obalskih radnika prisustvovao tajnik Franjo Belulović iz Sušaka i na skupštini govorio je opširno o potrebi sindikalne organizacije, njenim zadacima i o klasnoj solidarnosti i slozi radnika. Na kraju skupštine izabrana je i uprava Saveza lučkih i obalskih radnika u Senju.²⁴ Međutim, barem do sada nisu pronađeni arhivski izvori koji bi podrobnije upozoravali na djelatnost ove podružnice kao i na vrijeme njenog djelovanja.

Već je iskazano da u razdoblju od 1937. pa nadalje do travanjskog rata 1941. postoji stalno htijenje HRS-a da se utemelji i na senjskom području. U tom pogledu on se koristi i pristašama Hrvatske seljačke stranke (HRS je zapravo filijala ove stranke) da agitiraju među radništvom da se organiziraju u ovu sindikalnu organizaciju, a s tim ciljem dolaze i pojedini istaknutiji funkcionari HRS-a, prije svega iz Sušaka. Prva organizacija HRS-a organizirana je u Krasnom 1937, ali su krasnarski pilanski radnici zbog niskih nadnica i teških uvjeta rada štrajkali godinu dana prije iako nisu bili sindikalno organizirani,²⁵ držeći da je moguće postići značajnije uspjehe u borbi s poslodavcima ako se sindikalno organiziraju. Već 1935. obavijestili su Savez drvodjelskih radnika u Zagrebu o svom teškom položaju, niskoj nadnici i dugom radnom vremenu.²⁶ Najprije su pilanski radnici u Krasnom osnovali privremeni odbor HRS-a na čelu s Nikicom Vukelićem, koji je i organizirao održavanje izborne skupštine. Ona je održana 16. svibnja 1937. i prisustvovali su joj radnici zaposleni na tamošnjim dvjema pilanama, a ispred uprave HRS-a iz Zagreba osnivačkoj skupštini prisustvovao je T. Kršul. Tada je u Krasnom, što na pilanama a što na sječi drva i kirijašenju, radilo oko 500 radnika. Radnici su imali vrlo niske nadnice, nedostatne za pokriće minimalnih troškova života radnika i njegove obitelji, a radno vrijeme iznosilo je od 12 do 14 sati na dan. Zato su radnici na skupštini zahtijevali povišicu plaća od 20—40% i skraćenje radnog vremena na osam sati. Na kraju skupštine izabrana je uprava podružnice, ali je ona još uvijek imala oznaku »privremenog odbora«. Za predsjednika podružnice HRS-a izabran je N. Vukelić, potpredsjednika I. Vukelić, tajnika J. Vukelić i blagajnika M. Anić, a za članove odbora M. Vukelić, I. Vukelić II, B. Devčić, M. Modrić, I. Vukelić III, I. Anić i I. Babić. U nadzorni odbor izabrana su tri člana, i to B. Glavaš, F. Turina i M. Rogić.²⁷

I napokon u tijeku prve polovice 1940. HRS uspijeva zadobiti svoje pozicije i među radništvom Senja, koje je do tada bilo organizirano u URSSJ. Podružnica HRS-a u Senju osnovana je na skupštini održanoj 5. svibnja 1940, a za predsjednika upravnog odbora bio je izabran Ivan Atanasić.²⁸ Budući da je HRS organizacija općeg tipa i da u svoje redove obuhvaća radništvo najrazličitijih struka, to je ova sindikalna organizacija nastojala to učiniti i u Senju. Jedan od oblika njenog djelovanja bio je i putem sekcija unutar kojih je bilo okupljeno radništvo iste struke, pa je takva sekcija HRS-a postojala i u senjskoj tvornici duhana.²⁹

²⁴ *Konstituirajuća skupština u Senju, Radnik, Zagreb, br. 12, 30. X 1936, str. 6.*

²⁵ Ante Glavičić, *Radničko-seljački nemiri na području kotara Senj između dva svjetska rata*, n. dj., str. 63.

²⁶ Isto.

²⁷ *Osnutak velikog broja novih organizacija, Hrvatski radnik, Zagreb, br. 14, 11. VII 1937, str. 5.*

²⁸ Izvještaj Predstojništva gradskog redarstva u Senju od 7. X 1940. godine upućen Banskoj vlasti Banovine Hrvatske — Odjelu za unutarnje poslove u Zagrebu, AIHRPH, fond: Sindikati.

²⁹ Mira Kolar Dimitrijević, *Tvornica duhana u Senju i njeno radništvo od godine 1918. do 1941*, n. dj., str. 55.

I u onim sredinama gdje nisu postojale bilo kakve sindikalne organizacije, zbog izuzetno teškog položaja radništva, postojali su tarifni i štrajkaški pokreti. Tako 1937. štrajkaju šumski radnici kod trgovca građom Špire Jočića, koji su radili na sječi šuma u Senjskom Bilu; dvije godine kasnije kirijaši s područja Melnica—Vratnika zaposleni kod trgovca Tone Rogića i 1940. šumski radnici s područja Alana — Krivog Puta.³⁰ Postojalo je i drugih vrsta oblika suprotstavljanja vlasnicima pilana i drugim poslodavcima, kao što je bilo suprotstavljanje kirijaša trgovcu Ivanu Balenu iz Jablanca, koji je uoči rata nabavio kamion za prijevoz trupaca i na taj način onemogućio zaradu brojnim kirijšima u Štirovači.³¹

Da klasni sindikalni pokret nije bio još dublje ukorijenjen u gradu i kotaru Senj, proistječe prije svega iz specifičnosti koje su uopće karakterizirale radnički pokret na tom području u cjelini. Iako je bilo pojedinaca od početka godine 1921 (nakon što je bio zabranjen rad partijskoj organizaciji u Senju i Jurjevu Obznanom i Zakonom o zaštiti države) nije postojala ni jedna partijska organizacija koja bi mogla pospješiti i klasni sindikalni pokret. Zbog svega toga i postignuti rezultati, iako su oni u jednom širem kontekstu skromni, zaslužuju našu punu pažnju i treba vjerovati da će buduća istraživanja još više obogatiti naše spoznaje o sindikalnom pokretu u gradu i kotaru Senj.

³⁰ Ante Glavičić, *Radničko seljački nemiri na području kotara Senj između dva svjetska rata* n. dj., str. 64—67.

³¹ Isto, str. 65.